

Т.А ДЯЧЕНКО, Н.М. ВОЛОСНІКОВА, Ф.В. АБРАМОВ

СУСПІЛЬНІ НАСТРОЇ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ В СФЕРІ БОРОТЬБИ З ВІДМИВАННЯМ БРУДНИХ ГРОШЕЙ

В даній статті розглядаються інституційні чинники, що визначають ефективність міжнародної політики в сфері боротьби з відмиванням брудних грошей. В статті показано, що основною метою міжнародної політики в сфері боротьби з відмиванням грошей має вважатися не повне викорінення практики з легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, а унеможливлення певних видів діяльності, що становлять небезпеку для суспільства. В той же час, можливість досягнення зазначених цілей міжнародної політики в сфері боротьби з відмиванням грошей визначається двома основними чинниками: успішністю консолідації зусиль всієї світової спільноти щодо розв'язання відповідної проблеми та рівнем ефективності формальних правил протидії відмиванню брудних грошей. Визначено, що найбільш поширені формальні правила протидії відмиванню брудних грошей – формальні правила фінансового моніторингу та фінансових розслідувань – можуть вважатися безумовно ефективними лише за одним з трьох критеріїв ефективності – критерієм етичної ефективності. У випадку ж решти критеріїв, формальні правила фінансового моніторингу не можуть вважатися безумовно ефективними. Так, цільова ефективність системи фінансового моніторингу суттєвим чином залежить від зовнішніх чинників, що визначають її здатність адаптації до появи нових схем з відмивання брудних грошей. Досягнення ж транзакційної ефективності формальних правил фінансового моніторингу є принципово неможливим. Виявлено, що основною причиною збереження неефективних формальних правил фінансового моніторингу в країнах, що не приділяють достатньої уваги боротьбі з відмиванням брудних грошей є загроза економічної ізоляції внаслідок застосування санкцій з боку економічно розвинених країн. Причиною ж збереження неефективних формальних правил фінансового моніторингу в країнах, що ведуть активну боротьбу з відмиванням брудних грошей є високий рівень суспільного занепокоєння цих країн даною проблемою, а саме: зростання суспільного занепокоєння проблемою відмивання брудних грошей створює умови сприятливі не лише для поширення практики маніпулювання суспільними настроями, але й для виникнення індукованого опору спробам реформування формальних правил протидії відмиванню брудних грошей.

Ключові слова: відмивання брудних грошей; маніпулювання суспільними настроями; формальні правила; бюрократичні процедури; транзакційні витрати

T. DIACHENKO, N. VOLOSNIKOVA, F. ABRAMOV

PUBLIC SENTIMENT AND THE EFFECTIVENESS OF INTERNATIONAL POLICY IN COMBATING MONEY LAUNDERING

This article examines the institutional factors that determine the effectiveness of international anti-money laundering policy. The article shows that the main goal of international anti-money laundering policy should not be the complete eradication of the practice of legalizing proceeds of crime, but the impossibility of certain types of activities that pose a danger to society. At the same time, the possibility of achieving the specified goals of international anti-money laundering policy is determined by two main factors: the success of consolidating the efforts of the entire world community to solve the relevant problem and the level of effectiveness of formal rules of combating money laundering. It is determined that the most common formal rules of combating money laundering - formal rules of financial monitoring and financial investigations - can be considered absolutely effective only according to one of the three criteria for effectiveness - the criterion of ethical effectiveness. In the case of the remaining criteria (target and transactional effectiveness), formal rules for financial monitoring cannot be considered absolutely effective. Thus, the target effectiveness of the financial monitoring system significantly depends on external factors that determine its ability to adapt to the emergence of new money laundering schemes. Achieving transactional effectiveness of formal rules of financial monitoring is fundamentally impossible. It was found that the main reason for the preservation of ineffective formal rules of financial monitoring in countries that do not pay sufficient attention to the fight against money laundering is the threat of economic isolation due to the application of sanctions by economically developed countries. The reason for the preservation of ineffective formal rules of financial monitoring in countries that are actively fighting money laundering is the high level of public concern in these countries about this problem, namely: the growth of public concern about the problem of money laundering creates conditions favorable not only for the spread of the practice of manipulating public sentiment, but also for the emergence of induced resistance from the side of public to attempts to reform formal rules of combating money laundering. It has been proven that reforming formal rules of combating money laundering is impossible without implementing measures to counter the manipulation of public sentiment and can only be implemented after reducing the level of public concern to an acceptable level.

Keywords: money laundering; manipulation of public sentiment; formal rules; bureaucratic procedures; transaction costs.

Вступ. Сьогодні боротьба з відмиванням брудних грошей перетворилася з проблеми окремих країн, що мають неефективні правові та демократичні інститути, на глобальну загальносвітову проблему. Це пояснюється тим, що в сучасному тісно інтегрованому світі негативні наслідки відмивання брудних грошей можуть, прямо чи опосередковано, позначатися на будь-якій країні світу, незалежно від ступеня її економічного розвитку, рівня правової культури та демократичних традицій. Так, наприклад, нелегальний наркобізнес (що не може існувати без відмивання брудних грошей) перетворився сьогодні на нелегальний транснаціональний бізнес. Так, левова частка всіх нелегально виготовлених наркотичних речовин споживається не в країні їх виготовлення, а йде на експорт до інших країн. При цьому саме відмивання брудних грошей може відбуватися зовсім

в інших країнах. Теж саме стосується й торгівлі зброєю, людьми та інших видів нелегальної діяльності. Не відстають в цьому сенсі й корупціонери, що прагнуть легалізовувати та зберігати свої доходи від корупційної діяльності не у своїй країні, а у більш розвинутих країнах. Через це боротьба з відмиванням брудних грошей в одній окремій країні буде марною. Адже у сучасному глобалізованому світі у злочинних ділків, вразі виникнення проблем в певній країні, існує достатньо можливостей для зміни схеми з відмиванням брудних грошей та перенесення відповідної діяльності до іншої, більш сприятливої для цього, країни. Внаслідок цього успіх у боротьбі з відмиванням брудних грошей залежить від здатності більшості цивілізованих країн світу налагодити ефективну взаємодію та скоординувати свої зусилля у боротьбі з цим

небезпечним явищем. Через це, боротьба з відмиванням брудних грошей перетворюється на невід'ємний елемент міжнародних відносин, а реалізація відповідних спільних заходів вимагає проведення суттєвих інституційних реформ, в кожній з країн. Проте, в той же самий час, необхідно усвідомлювати, що будь-яка координація зусиль не дозволить досягти поставленої мети, якщо будуть застосовуватися недієві заходи боротьби та непослідовні інституційні реформи. З огляду на це, найбільшої актуальності набувають проблеми вибору ефективних заходів боротьби з відмиванням брудних грошей та виявлення чинників уповільнення інституційних реформ.

Аналіз останніх досліджень та літератури. Актуальність проблеми відмивання брудних грошей обумовила стрімке зростання кількості досліджень, що належать широкому спектру питань пов'язаних з відмиванням брудних грошей. Зокрема дослідження присвячуються таким питанням, як: прийняття правопорушниками рішення як відмивати свої злочинні доходи [1], зв'язок між правилами відмивання грошей і методами маніпулювання доходами [2], особливості мереж з відмивання грошей [3, 4] та ін. Також значна увага приділяється дослідниками пошуку ефективних алгоритмів виявлення відмивання брудних грошей [5, 6] та уникнення проблеми помилкових спрацьовувань у системах боротьби з відмиванням брудних грошей [7], в тому числі за допомогою таких сучасних технологій, як: блокчейн [8] та глибокого навчання [9]. Зростаюча кількість досліджень проблеми легалізації доходів отриманих злочинним шляхом дає підстави сподіватися на появу ефективних заходів попередження та боротьби з відмиванням брудних грошей. Проте проблема вибору суспільством формальних правил протидії відмиванню брудних грошей, та роль яку в цьому процесі відіграють суспільні настрої й досі залишається недостатньо дослідженими.

Метою цієї наукової статті є визначення інституційних чинників, що визначають ефективність міжнародної політики в сфері боротьби з відмиванням брудних грошей.

Методологія та методи дослідження. Методологічною основою дослідження є інструментарій неінституційної теорії та теорії транзакційних витрат, що дозволяє застосовувати економічний підхід для аналізу широкого кола проблем, що традиційно знаходилися поза зоною уваги економічної теорії. Застосування зазначеного інструментарію дозволяє розглядати міжнародні відносини у сфері протидії відмиванню брудних грошей не лише з точки зору можливості реалізації поставленої мети, але й з точки зору вартості для суспільства обраної стратегії її досягнення.

Результати дослідження. Для оцінки поточної ефективності міжнародної політики в сфері боротьби з відмиванням брудних грошей, в першу чергу, мають бути чітко визначені її кінцеві цілі. Безумовно, ситуація коли корупціонер, наркокримінальці чи будь-який інший злочинець, завдяки відмиванню брудних

грошей, може вільно розпоряджатися коштами отриманими від його незаконної діяльності не може не викликати обурення в будь-якому суспільстві. Проте, свого великого значення в сучасній міжнародній політиці боротьба з відмиванням брудних грошей набуває не через морально-етичні погляди суспільства, а через її здатність перешкоджати багатьом іншим видам суспільно небезпечних видів діяльності. При цьому, даний побічний ефект від боротьби з відмиванням брудних грошей буде тим більшим, чим меншою для злочинця буде імовірність успішного відмивання своїх доходів і чим більшими будуть витрати пов'язані з їх відмиванням. Так, якщо розглянути граничний випадок, коли завдяки зусиллям світової спільноти вдасться повністю перекрити всі наявні шляхи для легалізації доходів здобутих злочинним шляхом, то треба буде визнати, що в даному випадку боротьба з відмиванням брудних грошей повністю унеможливіє відповідну злочинну діяльність. Адже, якщо внаслідок боротьби з відмиванням брудних грошей, злочинець не може вільно використовувати свої злочинні доходи, він повністю втрачатиме будь-яку зацікавленість у відповідній незаконній діяльності. Проте, зазначений позитивний ефект від боротьби з відмиванням брудних грошей буде спостерігатися й при значно більших рівнях імовірності успішного відмивання брудних грошей. Останнє пояснюється тим, що у випадку багатьох соціально-небезпечних, або просто небажаних для суспільства видів діяльності, легалізований дохід використовується організаторами відповідного незаконного бізнесу не лише для власного споживання, але й для організації даного бізнесу. Наприклад, у випадку наркокримінальців, організаторам відповідного бізнесу необхідно інвестувати значну кількість грошей. Їх витрати включатимуть закупівлю сировини, придбання обладнання необхідного для виробництва наркотичних речовин, витрати на забезпечення логістики та багато іншого. При цьому, що найважливіше, значна частина з цих транзакцій є повністю легальними і, відповідно вимагає використання вже відмитих грошей. Більш того, навіть здійснення решти транзакцій (що є нелегальними) може вимагати використання раніше легалізованих доходів. Так, якщо з дрібним наркокур'єром ще можна розплатитися грошима сумнівної походження, або навіть частиною самого «товару», то для успішного підкупу чиновників знадобляться вже, хоча б частково, відмиті гроші. Адже корумповані високопосадовці, та само як й організатор наркобізнесу, хочуть вільно розпоряджатися своїми незаконними доходами. Тому, якщо організатору наркобізнесу не вдасться відмити необхідну кількість грошей, то йому також не вдасться й організувати даний бізнес. Також, наркодилеру не вдасться успішно організувати свій бізнес й в тому випадку якщо зростання ціни відмивання брудних грошей зроблять цей бізнес нерентабельним. Таким чином, цілі міжнародної політики в сфері боротьби з відмиванням брудних грошей можуть вважатися досягнутими лише в тому

випадку коли складність процедури відмивання брудних грошей досягне рівня неприйняттого для більшості організаторів незаконних видів діяльності.

Від чого ж буде залежати успіх в досягненні цілей міжнародної політики в сфері боротьби з відмиванням брудних грошей? Реалізація зазначених цілей є можливою тільки за умови виконання двох головних умов. По-перше, успішна консолідація зусиль всієї світової спільноти. По-друге, прийняття країнами ефективних формальних правил, що регулюють застосування заходів з боротьби з відмиванням брудних грошей. Перша з зазначених умов - успішна консолідація зусиль всієї світової спільноти, є доволі очевидною і обумовлена наявністю тісних економічних та фінансових зв'язків між країнами в сучасному глобалізованому світі. Завдяки цим зв'язкам, організатори незаконних видів діяльності можуть легко обрати для відмивання своїх нелегальних доходів ті країни де боротьбі з відмиванням брудних грошей приділяється найменша увага. При цьому сама незаконна діяльність може вестись в будь-якій іншій країні світу. Через це, якими б жорсткими не були формальні правила, що прийняті більшістю країн світу для забезпечення боротьби з відмиванням брудних грошей, вони не забезпечать досягнення зазначеної мети, якщо будуть існувати країни, що не приділяють цій боротьбі достатньо уваги. Очевидно, що вирішення цієї проблеми однією ізольованою країною є неможливим. Адже вимагає застосування примусу до країн, що ухиляється від боротьби з проблемою відмивання брудних грошей, у вигляді економічних санкцій, або ж їх економічної ізоляції. Тому, проведення більшістю країн світу спільної узгодженої політики щодо боротьби з відмиванням брудних грошей є обов'язковою умовою успіху в досягненні поставлених цілей. Друга з зазначених умов – прийняття ефективних формальних правил, обумовлена тим, що реалізація міжнародної політики в сфері протидії відмиванню брудних грошей потребує не стільки спільних висловлювань щодо неприйняття практики легалізації доходів отриманих злочинним шляхом, скільки запровадження спільних заходів з протидії цьому явищу. Очевидно, що реалізація цих заходів вимагає створення необхідної законодавчої бази у вигляді відповідних законів та постанов, тобто прийняття формальних правил, що регулюють застосування узгоджених країнами заходів з протидії відмиванню брудних грошей (далі, формальні правила протидії відмиванню брудних грошей). Саме цими формальними правилами буде визначатися перелік можливих заходів, порядок їх застосування та механізми реалізації цих заходів, тобто ключові фактори від яких залежить успішність в протидії відмиванню брудних грошей. Тому будь-які прорахунки, скоєні під час розробки та прийняття формальних правил протидії відмиванню брудних грошей, неминуче позначаються як на ефективності самих формальних правил, так й на можливості досягнення цілей міжнародної політики в сфері боротьби з відмиванням брудних грошей.

На сьогодні найбільш поширеним заходом протидії відмиванню брудних грошей, застосування якого передбачено формальними правилами більшості країн світу, є застосування системи фінансового моніторингу. Даним заходом передбачається створення певних механізмів перевірки фінансових операцій з метою виявлення тих операцій, що пов'язані з відмиванням брудних грошей. Виявлення подібних сумнівних платежів відбувається за певними формальними критеріями. Ті платежі, що відповідають даним критеріям вважаються сумнівними та мають бути заблоковані. Очевидно, що чим більшою буде частка виявлених та заблокованих платежів, що насправді пов'язані з відмиванням брудних грошей, тим складніше злочинцям буде легалізувати дохід від злочинної діяльності і тим ефективнішим буде фінансовий моніторинг. Останнє залежить від того наскільки правильно були обрані критерії сумнівності фінансових операцій: визначені критерії сумнівності мають відповідати більшості фінансових операцій, що пов'язані з відмиванням брудних грошей і одночасно не допускати помилкового віднесення законних операцій до розряду сумнівних.

Спробуємо оцінити ефективність формальних правил протидії відмиванню брудних грошей, що передбачають застосування системи фінансового моніторингу – формальних правил фінансового моніторингу та фінансових розслідувань. Оцінка ефективності будь-якого формального правила може відбуватися за трьома основними критеріями: спроможністю досягти поставлену мету, не суперечливості морально-етичним поглядам суспільства та спроможністю досягти бажаний результат з мінімальними транзакційними витратами. Якщо спробувати оцінити рівень морально-етичної ефективності формальних правил фінансового моніторингу, то він буде достатньо високим. Останнє пояснюється тим, що в багатьох країнах світу рівень занепокоєння суспільства проблемою відмивання брудних грошей є достатньо високим і в суспільстві існує запит на розв'язання цієї проблеми. Тому, практично будь-які запропоновані урядом формальні правила протидії відмиванню брудних грошей не лише не викликать опору з боку суспільства, а навпаки будуть позитивно ним сприйняті, навіть в тих випадках коли застосування даних формальних правил буде пов'язано з певними незручностями для значної частини населення. Дещо гіршою буде ситуація з цільовою ефективністю формальних правил фінансового моніторингу. Якщо розглядати ефективність формальних правил фінансового моніторингу з позицій унеможливлення будь-яких операцій пов'язаних з відмиванням брудних грошей (що є формальною метою запровадження системи фінансового моніторингу), то слід визнати те, що досягнення поставленої мети, за допомогою даних формальних правил є принципово неможливим. Основною перепоною, в цьому випадку, буде суттєва мінливість схем з відмивання брудних грошей [10].

Як було зазначено вище, система фінансового моніторингу передбачає виявлення сумнівних

фінансових операцій згідно з заздалегідь визначеними критеріями сумнівності. За даних умов, у випадку вже відомих схем з відмивання брудних грошей, відповідні фінансові операції можуть бути виявлені майже зі стовідсотковою ймовірністю. Проте у випадку виникнення нових схем, імовірність виявлення фінансових операцій пов'язаних з відмиванням брудних грошей різко зменшується і буде тим меншою чим більш несхожою буде нова схема з відмивання брудних грошей на попередні схеми. Звісно будь-яка нова схема, навіть найдосконаліша, не може залишатися непомітною для системи фінансового моніторингу. Рано чи пізно, дана схема буде виявлена і її ознаки будуть закріплені у оновлених формальних критеріях сумнівності фінансових операцій. Проте, користуючись прогалинами в законодавстві, особи, що втягнуті в процес відмивання брудних грошей, постійно вигадують нові схеми, внаслідок чого в загальній структурі фінансових операцій завжди будуть присутні операції, що пов'язані з відмиванням брудних грошей, але непомітні для системи фінансового моніторингу. Доля таких операцій може бути скорочена тільки завдяки скороченню проміжку часу протягом якого нова схема з відмивання брудних грошей буде залишатися непоміченою, тобто час життя нової схеми. Проте, цей час визначається не ефективністю формальних правил фінансового моніторингу, а іншими механізмами, а саме: ефективністю роботи правоохоронних органів, що мають виявляти нові схеми та ефективністю органів уповноважених на перегляд формальних правил фінансового моніторингу. Тобто цільова неефективність формальних правил, строго кажучи, має вважатися умовною [11]. Дійсно, чим швидше будуть виявлятися та аналізуватися нові схеми з відмивання брудних грошей і чим швидше їх особливості будуть закріплюватися в формальних ознаках сумнівності фінансових операцій, тим меншим буде час життя нових схем і, відповідно, меншою частка не виявлених фінансових операцій пов'язаних з відмиванням брудних грошей. Проте, наскільки б ефективною не була робота вище зазначених структур, час життя нових схем з відмивання брудних грошей, все одно не може бути скорочено до нуля. І мета щодо повного унеможливлення відмивання брудних грошей є принципово недосяжною. Проте, з огляду на те, що основною метою міжнародної політики в сфері боротьби з відмиванням брудних грошей є не унеможливлення відмивання брудних грошей, а ускладнення ведення неприйнятних для суспільства видів діяльності, формальні правила фінансового моніторингу можуть, з певними обмовками, вважатися такими, що дозволяють досягти поставленої мети. Тобто характеризуються цільовою ефективністю. Для цього буде достатньо щоб витрати на відмивання нелегальних доходів за новою схемою та витрати на розробку нової схеми досягли рівня неприйнятності для організаторів незаконного бізнесу.

З іншого боку, принципова можливість досягнення поставленої мети, ще не означає того, що

запровадження відповідних формальних правил є доцільним [12]. Не менш важливим під час прийняття рішення щодо запровадження формальних правил є те скільки коштуватиме суспільству досягнення поставленої мети тими засобами, що є передбаченими даними формальними правилами. Для цього має бути визначено рівень їх трансакційної ефективності. І якщо рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур даних формальних правил виявиться нижчим за відповідний рівень альтернативного набору формальних правил, вибір має бути зроблено на користь більш трансакційно ефективних формальних правил.

Спробуємо оцінити рівень трансакційної ефективності формальних правил фінансового моніторингу та, відповідно, оцінити доцільність їх застосування. Для цього розглянемо з чого складається вартість утримання системи фінансового моніторингу для суспільства. Найбільш очевидною статтею витрат пов'язаних з функціонуванням системи фінансового моніторингу є безпосередні витрати утримання системи фінансового моніторингу. Як вже зазначалося раніше, для досягнення успіху в боротьбі з відмиванням брудних грошей системою фінансового моніторингу має бути охоплена абсолютна більшість всіх фінансових операцій, що проводяться в країні. Очевидно, що виконання цього завдання потребуватиме застосування значних людських та матеріальних ресурсів та неминуче буде пов'язано зі значними витратами на утримання персоналу та технічних засобів. При цьому величина цих витрат буде прямо пропорційною частці фінансових операцій охоплених системою фінансового моніторингу. Тобто, чим більш ефективну систему фінансового моніторингу бажає мати суспільство, тим більшими мають бути витрати на її утримання. Також, варто зазначити, що перенесення обов'язків первинного фінансового моніторингу на самі фінансові установи, для суспільства загалом, принципово нічого не змінюють, адже перевірка фінансових операцій від цього нестає безкоштовною, просто відповідні витрати перекладаються з державного бюджету на фінансові установи.

Проте, ще більшими будуть непрямі витрати утримання системи фінансового моніторингу. Останні складатимуться з двох основних груп непрямих витрат: трансакційних витрат бюрократичних процедур клієнтів, що мають проходити бюрократичні процедури передбачені формальними правилами фінансового моніторингу та витрат на попередження та усунення небажаних для суспільства наслідків запровадження в країні системи фінансового моніторингу. Варто зазначити, що особливістю згаданих груп непрямих витрат утримання системи фінансового моніторингу є те, що вони, без винятку, зачіпають інтереси всіх зацікавлених груп суспільства. Адже, згідно з основною ідеєю запровадження системи фінансового моніторингу, остання має поширюватися на всі фінансові операції, що позначатиметься на всіх сферах суспільно-економічного життя країни.

Почнемо розгляд непрямих витрат утримання системи фінансового моніторингу з трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу. Запровадження формальних правил фінансового моніторингу означатиме встановлення певних фінансових обмежень та бюрократичних процедур, проходження яких буде обов'язковим не лише для потенційних учасників схем з відмивання брудних грошей, а для всіх громадян країни. Подібно до будь-яких інших бюрократичних процедур, проходження бюрократичних процедур фінансового моніторингу буде пов'язано з ненульовими трансакційними витратами. Адже введення фінансових обмежень ускладнює проведення розрахунків, а проходження бюрократичних процедур вимагає витрат як грошей, так й часу. Також до складу трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу будуть входити витрати на апеляції через помилкове віднесення фінансових операцій до розряду сумнівних. При цьому, рівень зазначених трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу буде тим вищим, чим більш ефективною має бути система фінансового моніторингу. Адже чим більша частка фінансових операцій з відмивання брудних грошей має бути виявлена системою фінансового моніторингу, тим більше обмежень та бюрократичних процедур має бути встановлено формальними правилами фінансового моніторингу.

Також, зі зростанням кількості перевірок неминує зростатиме й кількість помилок, пов'язаних з віднесенням до розряду сумнівних повністю легальних фінансових операцій. В останньому випадку, клієнт буде змушений витрачати час та гроші на подачу апеляцій та доведення своєї непричетності до відмивання брудних грошей для уникнення можливих санкцій та можливості проведення подальших операцій. Звісно, до деякої міри зазначені трансакційні витрати можуть бути зменшені завдяки підвищенню ефективності формальних правил фінансового моніторингу за рахунок усунення зайвих бюрократичних процедур та неузгодженостей між окремими положеннями формальних правил фінансового моніторингу, що призводять до помилкових визначень операцій як сумнівних. Проте, дані можливості для зменшення рівня трансакційних витрат бюрократичних процедур є суттєво обмеженими через наявність зворотної залежності між кількістю помилкових визначень операцій як сумнівних та кількістю непомічених системою фінансового моніторингу операцій пов'язаних з відмиванням брудних грошей.

Існування іншої групи непрямих витрат утримання системи фінансового моніторингу - витрат попередження та усунення небажаних наслідків запровадження в країні системи фінансового моніторингу – обумовлена тим, що особливості функціонування системи фінансового моніторингу створюють сприятливі умови для поширення багатьох небажаних явищ, найбільш небезпечними з яких є корупція та напівформальні правила [13, 14]. Виникнення останніх в системі фінансового

моніторингу не лише вимагає додаткових витрат на їх усунення, як окремих явищ, але й призводить до зменшення ефективності самої системи фінансового моніторингу, негативно впливаючи як на можливість досягнення поставленої мети, так й на рівень трансакційних витрат бюрократичних процедур фінансового моніторингу.

Чому ж незважаючи на недоцільність застосування формальних правил фінансового моніторингу, й досі домінуючою політикою у боротьбі з відмиванням брудних грошей є посилення фінансового моніторингу? Для пояснення даної ситуації доцільно поділити всі країни, що використовують систему фінансового моніторингу на дві групи: країни, що, з точки зору світової спільноти, не приділяють достатньо уваги боротьбі з відмиванням брудних грошей та «благополучні» країни в яких начебто немає подібних проблем. З країнами, що, з точки зору світової спільноти, не приділяють достатньо уваги боротьбі з відмиванням брудних грошей, все зрозуміло. Відмова від прийняття відповідних формальних правил фінансового моніторингу буде означати економічну ізоляцію та руйнівні наслідки для економіки країни. Навіть намагання прийняти альтернативні формальні правила, що запроваджують більш ефективні заходи боротьби з відмиванням брудних грошей, може бути розцінено іншими країнами, як відмова від протидії відмиванню брудних грошей. Те ж саме стосується й країн, що лише нещодавно прийняли формальні правила фінансового моніторингу. До цих країн й досі прикута увага «благополучних» країн, і будь-яке намагання реформувати формальні правила фінансового моніторингу буде розцінено, як намагання зійти з правильного шляху.

Зовсім іншою, буде причина збереження неефективних формальних правил фінансового моніторингу країнами, що ведуть активну боротьбу з відмиванням брудних грошей. Як правило, для таких країн є притаманним високий рівень суспільного занепокоєння проблемою відмивання брудних грошей. Це, з одного боку, безумовно сприяє посиленню боротьби з даним явищем. Адже неприйняття суспільством практики відмивання брудних грошей створює суспільний запит та відповідний тиск на політичні сили, що змушені шукати ефективні шляхи розв'язання даної проблеми. І чим вищим буде ступінь суспільного занепокоєння, тим сильнішим буде даний тиск. Проте, з іншого боку, суспільне занепокоєння може стати причиною консервації старих неефективних формальних правил, що неспроможні досягти бажаної мети. Ця ситуація є характерною для тих випадків, коли суспільне занепокоєння досягає певного граничного рівня, за якого суспільство вже не може адекватно оцінити реальний ступінь загрози та перестає критично сприймати аргументи щодо дієвості тих чи інших заходів. В подібних випадках демонстраційні формальні правила, що приймалися політичними діячами для привернення уваги суспільства та підвищення імовірності перемоги на виборах [15], можуть набути надзвичайної стабільності внаслідок

поширення практики маніпулювання суспільними настроями. Це відбувається внаслідок того, що після перетворення проблеми боротьби з відмиванням брудних грошей на предмет маніпулювання суспільними настроями будь-які заклики до реформування неефективних формальних правил фінансового моніторингу можуть бути використані гравцями-маніпуляторами будь-якого рівня для звинувачення опонентів в небажанні протидіяти легалізації доходів отриманих злочинним шляхом. В умовах надмірного занепокоєння суспільства даною проблемою та переоцінки ним реального рівня загрози, подібні дії гравців-маніпуляторів здатні призвести до утворення в суспільстві індукованого опору будь-яким спробам реформування неефективних формальних правил протидії відмиванню брудних грошей. Очевидно, що за даних обставин, реформуванню неефективних формальних правил протидії відмиванню брудних грошей мають передувати заходи попередження маніпулювання суспільними настроями [16], а скасування формальних правил фінансового моніторингу стає можливим тільки після досягнення суспільним занепокоєнням прийнятного рівня.

Висновки. Таким чином можна зробити наступні висновки.

По-перше, важливість боротьби з легалізацією брудних грошей пов'язана з тим, що унеможливлення відмивання брудних грошей може суттєво ускладнити, або взагалі зробити неможливим ведення багатьох небезпечних для суспільства видів діяльності. Проте досягнення зазначеної мети є неможливим без консолідації зусиль більшості країн світу та формування спільної зовнішньої політики в сфері боротьби з відмиванням брудних грошей.

По-друге, успішність міжнародної політики в сфері боротьби з відмиванням брудних грошей визначається ступенем ефективності формальних правил протидії відмиванню брудних грошей. Саме від ефективності останніх залежить як спроможність досягнення мети, так й вартість для суспільства реалізації зазначеної політики.

По-третє, незважаючи на наявність умовної цільової ефективності формальних правил фінансового моніторингу, їх використання у якості формальних правил протидії відмиванню брудних грошей є недоцільним, через низький рівень їх трансакційної ефективності. Останнє обумовлено як високим рівнем трансакційних витрат бюрократичних процедур, так й значними витратами попередження та боротьби з негативними наслідками функціонування системи фінансового моніторингу.

По-четверте, безпосередньою причиною прийняття та збереження неефективних формальних правил фінансового моніторингу в країнах, що вважаються такими, що не приділяють достатньої уваги боротьбі з відмиванням брудних грошей є тиск з боку економічно розвинутих країн. Основною причиною збереження зазначених формальних правил в країнах, що приділяють достатньої уваги боротьбі з легалізації нелегальних доходів є поширення практики маніпулювання суспільними настроями

навколо проблеми відмивання брудних грошей, що призводить до сталості формальних правил фінансового моніторингу.

Список літератури

1. Riccardi, M., Reuter, P. The Varieties of Money Laundering and the Determinants of Offender Choices. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2024. Vol. 30. pp. 333–358. <https://doi.org/10.1007/s10610-024-09603-y>
2. Hamed, R.S., Al-Shattarat, W.K., Al-Shattarat, B.K. et al. Exploring the linkages between anti-money laundering guidelines and earnings manipulation techniques. *Humanities and Social Sciences Communications*. 2024. Vol. 11. article number 1572. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-04114-x>
3. Kramer, J.A., Blokland, A.A.J., Kleemans, E.R. et al. Money laundering as a service: Investigating business-like behavior in money laundering networks in the Netherlands. *Trends in Organized Crime*. 2024. № 3 Vol 27. pp. 314–341. <https://doi.org/10.1007/s12117-022-09475-w>
4. Nazzari, M. Lost in the Maze: Disentangling the Behavioral Variety of Money Laundering. *European Journal on Criminal Policy and Research*. 2024. № 3. Vol 30. pp. 379–397. <https://doi.org/10.1007/s10610-023-09572-8>
5. Wang, S., Wang, P., Wu, B. et al. Structural entropy minimization combining graph representation for money laundering identification. *International Journal of Machine Learning and Cybernetics*. 2024. № 9. Vol 15. pp. 3951–3968. <https://doi.org/10.1007/s13042-024-02129-z>
6. Shadrooh, S., Nørvåg, K. SMoTeF: Smurf money laundering detection using temporal order and flow analysis. *Applied Intelligence*. 2024. № 54, pp. 7461–7478. <https://doi.org/10.1007/s10489-024-05545-4>
7. Bakry, A.N., Alsharkawy, A.S., Farag, M.S. et al. Automatic suppression of false positive alerts in anti-money laundering systems using machine learning. *The Journal of Supercomputing*. 2024. Vol 80. pp. 6264–6284. <https://doi.org/10.1007/s11227-023-05708-z>
8. Tovanich, N., Cazabet, R. Fingerprinting Bitcoin entities using money flow representation learning. *Applied Network Science*. 2023. Vol 8, article number 63. <https://doi.org/10.1007/s41109-023-00591-2>
9. Wang, Q., Tsai, W.T. & Du, B. RMGANets: reinforcement learning-enhanced multi-relational attention graph-aware network for anti-money laundering detection. *Complex & Intelligent Systems*. 2025. Vol. 11. article number 5. <https://doi.org/10.1007/s40747-024-01615-9>
10. Абрамов Ф.В. Ефективність системи фінансового моніторингу в умовах безготівкового суспільства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2023. Випуск 4 (41). С. 9–14.
11. Абрамов Ф. В. Чинники сталості умовно неефективних формальних правил. *Вісник Національного технічного університету «ХП» Збірник наукових праць. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва*. 2015. № 26. С. 125–131.
12. Абрамов Ф. В. Критерії доцільності реформування умовно та безумовно неефективних формальних правил. *Бізнес Інформ*. 2016. № 6. С. 8–12.
13. Волоснікова Н.М., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Попередження корупції в системі фінансового моніторингу: інституційний підхід. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Випуск 4(04). С. 3–8.
14. Волоснікова Н.М., Максименко Я.А., Сержанов В.В., Абрамов Ф.В. Напів формальні правила, як чинник динаміки ефективності формальних правил фінансового моніторингу. *Бізнес Інформ*. 2023. № 1. С. 12–17.
15. Сержанов В. В., Дяченко Т. А., Абрамов Ф. В. Динаміка ефективності формальних правил та суспільні настрої: демонстраційні формальні правила VS маніпулювання суспільними настроями // *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2022. Випуск 1(01). С. 143–148.
16. Абрамов Ф. В. Заходи з попередження маніпулювання суспільними настроями. *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 22–27.

References (transliterated)

1. Riccardi, M., Reuter, P. (2024) The Varieties of Money Laundering and the Determinants of Offender Choices. *European Journal on Criminal Policy and Research*. Vol. 30, pp. 333–358. <https://doi.org/10.1007/s10610-024-09603-y>

2. Hamed, R.S., Al-Shattarat, W.K., Al-Shattarat, B.K. et al. (2024) Exploring the linkages between anti-money laundering guidelines and earnings manipulation techniques. *Humanities and Social Sciences Communications*. Vol. 11, article number 1572. <https://doi.org/10.1057/s41599-024-04114-x>
3. Kramer, J.A., Blokland, A.A.J., Kleemans, E.R. et al. (2024) Money laundering as a service: Investigating business-like behavior in money laundering networks in the Netherlands. *Trends in Organized Crime*. no. 3 Vol 27, pp. 314–341. <https://doi.org/10.1007/s12117-022-09475-w>
4. Nazzari, M. (2024) Lost in the Maze: Disentangling the Behavioral Variety of Money Laundering. *European Journal on Criminal Policy and Research*. no 3 Vol 30, pp. 379–397. <https://doi.org/10.1007/s10610-023-09572-8>
5. Wang, S., Wang, P., Wu, B. et al. (2024) Structural entropy minimization combining graph representation for money laundering identification. *International Journal of Machine Learning and Cybernetics*. no 9, Vol 15, pp. 3951–3968. <https://doi.org/10.1007/s13042-024-02129-z>
6. Shadrooh, S., Nørvåg, K. (2024) SMoTeF: Smurf money laundering detection using temporal order and flow analysis. *Applied Intelligence*. no 54, pp. 7461–7478. <https://doi.org/10.1007/s10489-024-05545-4>
7. Bakry, A.N., Alsharkawy, A.S., Farag, M.S. et al. (2024) Automatic suppression of false positive alerts in anti-money laundering systems using machine learning. *The Journal of Supercomputing*. Vol. 80, pp. 6264–6284. <https://doi.org/10.1007/s11227-023-05708-z>
8. Tovanich, N., Cazabet, R. (2023) Fingerprinting Bitcoin entities using money flow representation learning. *Applied Network Science*. Vol. 8, article number 63. <https://doi.org/10.1007/s41109-023-00591-2>
9. Wang, Q., Tsai, W.T. & Du, B. (2025) RMGANets: reinforcement learning-enhanced multi-relational attention graph-aware network for anti-money laundering detection. *Complex & Intelligent Systems*. Vol. 11, article number 5. <https://doi.org/10.1007/s40747-024-01615-9>
10. Abramov F.V. (2023) Efektyvnist' systemy finansovoho monitorynhu v umovakh bezhotivkovoho suspil'stva [Effectiveness of the financial monitoring system in the conditions of a cashless society]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnya* [Eastern Europe: Economy, Business and Governance]. Vypusk 4 (41). pp. 9–14.
11. Abramov F. V. (2015) Chynnyky stalosti umovno neefektyvnykh formalnykh pravyl [The factors of stability of conditionally inefficient formal rules]. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI». Seriya «Tekhnichniy prohres i efektyvnist vyrobnytstva»* [Bulletin of the National Technical University "KhPI" Collection of scientific papers. Series: Technical progress and production efficiency], no. 26, pp. 125–131.
12. Abramov F. V. (2016) Kryterii dotsilnosti reformuvannya umovno ta bezumovno neefektyvnykh formalnykh pravyl [Criteria for the Appropriateness of Reforming Both the Conditionally and the Unconditionally Inefficient Formal Rules]. *Biznes Inform* [Business Inform], no. 6, pp. 8–12.
13. Volosnikova N.M., Serzhanov V.V., Abramov F.V. (2023) Poperedzhennya koruptsiyi v systemi finansovoho monitorynhu: instytutsiynny pidkhdid [Corruption prevention in the financial monitoring system: an institutional approach]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka* [Digital economy and economic security], vol. 4(04), pp. 3–8.
14. Volosnikova N.M., Maksymenko Ya.A., Serzhanov V.V., Abramov F. V. (2023) Napiv formal'ni pravyla, yak chynnyky dynamiky efektyvnosti formal'nykh pravyl finansovoho monitorynhu [Semiformal rules as a factor in the dynamics of the effectiveness of formal financial monitoring rules]. *Biznes Inform* [Business Inform], no. 1, pp. 12–17.
15. Serzhanov V.V., Dyachenko T.A., Abramov F.V. Dynamika efektyvnosti formal'nykh pravyl ta suspil'ni nastroyi: demonstratsiyni formal'ni pravyla vs mani-pulyuvannya suspil'nykh nastroyamy [Dynamics of effectiveness of formal rules and public attitudes: demonstration formal rules vs manipulation of public attitudes]. *Tsyfrova ekonomika ta ekonomichna bezpeka* [Digital economy and economic security]. 2022. Vypusk 1(01). pp. 143–148.
16. Abramov F. V. (2019) Zakhody z poperedzhennya manipulyuvannya suspil'nykh nastroyamy [Measures to prevent manipulation of public sentiment]. *Biznes Inform* [Business Inform]. no 11, pp. 22–27.

Надійшло (received) 07.03.2025

Відомості про авторів / About the Authors

Дяченко Тетяна Анатоліївна (Diachenko Tetiana) – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри загальної економічної теорії, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”: (067) 991-56-49, tatyana.oet@gmail.com

Волоснікова Наталія Миколаївна (Volosnikova Nataliia) – кандидат економічних наук, доцент, завідувачка кафедри загальної економічної теорії, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”: (066)6546909, Nataliia.Volosnikova@khpi.edu.ua

Абрамов Федір Володимирович (Abramov Fedir) – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри загальної економічної теорії, Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”: (095)1052834, abramov@khpi.edu.ua